

LÄTI KIRJANDUS EESTIS 1920.–1930. AASTATEL

ANNELI MIHKELEV

Läti kirjanduse lugu Eestis on ennekõike tõlkimise, tõlke ja vastuvõtu lugu. See on teise kultuuri vastuvõtmise lugu kirjanduse kaudu. Lugu, mis algab lugemisest ja lõpeb tekstide tõlgendamise ning tähenduste leidmisega uues kontekstis, võõras kultuurikontekstis. Koos sellega käib kaasas kujutluspildi loomine teisest rahvast. Kujutluspilt lätlastest on eestlaste jaoks erinevatel ajalooperioodidel olnud erinev ning see on sõltunud ka sellest, kui aktiivsed on kahe maa suhted mingil hetkel olnud. Ajaloos on olnud perioode, kus on suheldud tihedalt, kuid mitte sõbralikult, ning on olnud perioode, kus üksteise tegemistest pole suurt midagi teatud. Ja mõistagi on olnud aegu, kus teineteisest rohkem huvitatakse ning üksteist (taas)avastatakse. Käesolev artikkel võtab vaatluse alla 1920.–1930. aastate eesti ja läti kirjanduslikud kontaktid ning neist tulenenud arengud.

Mart Pukits läti kirjanduse tutvustajana

Kui XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul jäi läti keelest tõlkimine üldkokkuvõttes üsna tagasihoidlikuks, siis 1920. ja 1930. aastail see mõnevõrra hoogustus. Siiski oli aktiivsem eesti kirjanduse tõlkimine Lätis. Eesti keelest läti keelde tõlkijaist tõusid 1920. aastatel esile uued nimed, nagu Elīna Zālīte ja Alfreds Kempe, kolmekümnendatel lisandus neile Jānis Žīgurs. Läti kirjanduse tõlkimine Eestis ei suutnud seevastu neil aastail naabritega sammu pidada. Oskar Kuningas ütleb üsna otse välja põhjuse, miks tõlkekontakt jäi rohkem siiski ühepoolseks: peamise pidurdajana näeb ta Eesti kirjastuste vähest huvi läti kirjanduse vastu (Kuningas 1983: 1206). Tollased olulisemad tõlkeraadmatud pärinevad Mart Pukitsalt ja Karl Abenilt.

Kui vaadata, kuidas kajastuvad kahe rahva suhted tollases perioodikas, siis sealgi hakkab silma, et suureks rahuloluks pole paraku põhjust. Kümme aastat pärast mõlema maa iseseisvumist ja omariikluse kehtestamist räägitakse ikka veel läti ja eesti rahva vastastikku tundmaõppimise tarvidusest, rõhutades eriti kultuuri tutvustamise vajadust. 1928. aastal ilmub Mart Pukitsalt taas¹ läti kirjandust tutvustav artikkel „Läti kirjandus linnulennult”, kus ta juhib tähelepanu, et kümme aastat pole Läti-Eesti kultuurikontaktide osas suurt midagi paremuse poole muutnud: „Mõni aasta tagasi oli juttu koguteostest, kadunud „Odamehe” kirjastus pidas kavatsatud läti almanahi väljaandmise üle läbirääkimisi isegi Läti välisministeeriumiga, kuid mäletatavasti jäi asi soiku „ainelistel põhjustel” – krediitide puudumisel. Nõnda seisamegi praegu tõsiasi ees, et meil puudub senini ikka veel põhjalikum ülevaade läti kirjanduse arenemisest, kõnelemata teistest kultuurialadest” (Pukits 1928: 857).

¹ Esimene põhjalikum läti kirjanduse ülevaade M. Pukitsalt ilmus 1911. aastal ajakirjas Eesti Kirjandus (vt Pukits 1911).

Mart Pukits nendib mainitud artiklis, et ainus pikem ülevaade läti kirjanduse arengust eesti keeles ongi tema enda 1911. aastal ilmunud artikkel. Sellele järgneb taas päris pikk käsitlus läti kirjanduse arenemistest, üsna sarnane sellega, mis juba kunagi ilmunud. Mõistagi on lisatud parandusi, sest vahepeal on nii mõndagi muutunud: Uppsalast on leitud esimene, 1585. aastal trükitud lätikeelne raamat, juurde on tulnud uusi kirjanikke ja teoseid.

Nagu eelmiseski ülevaates, nii alustab Pukits ka seda artiklit läti keelt ja kirjandust arendanud baltisakslaste tegevuse tutvustamisega, pöörates nüüd märksa suuremat tähelepanu Gotthard Friedrich Stenderi (1714–1796) ning tema poja Aleksandri (1744–1819) tegevusele. Muu hulgas saab lugeja teada, et just noor Stender avaldas esimese lätikeelse näidendi, mis rääkis talupojast, kellest sai mõisnik (Pukits 1928: 858).

Rääkides uuesti lahti rahvusliku liikumise perioodi, toob Pukits nüüd välja rohkem sarnasusi Eesti ja Läti vahel. Suurt tähelepanu pöörab ta näiteks Kristjans Valdemārsi (1825–1891) asutatud ajalehele Peterburgas Avizes. See leht „asus „noorlätlaste” rahvuspüüete etteotsa ja püüdis äratada rahva iseteadvust, tuues hästi valitud näiteid ja tabavaid võrdlusi välismaade oludest. Lehte trükiti meelega Peterburis, et Balti mõisnikkude võim talle nii kergesti kallale ei saaks hakata. Kõik tookordsed tähtsamad tegelased kodumaalt toetasid lehte kaastööga. Sealt sai ka meie Carl Robert Jakobson hiljem oma „Sakalale” eeskuju ja õhutust, tutvunedes isiklikult Valdemar’iga, kelle majandus- ja rahvuspoliitilisi töidki ta hiljem tõlkis” (Pukits 1928: 859). Viimane fakt on huvitav seetõttu, et Eesti allikates tavaliselt Jakobsoni ja Valdemārsi suhetest ei räägita või vähemalt ei asetata seda piisavalt olulisele kohale. Ometi kõneleb see tõsiasjast, et Eesti ja Läti vahel oli kontakte ehk rohkem, kui arvata osatakse. Kui näiteks 1884. aastal hakkas Sakalas joone all ilmuma Eesti esimene üliõpilasromaan, Maximilian Põdderi (1852–1905) „Bob Ellerhein”, siis ilmus see juba samal aastal Mārtiņš Lapa tõlkes ka Lätis. 1888. aastal ilmus Mārtiņš Lapa tõlgituna Lätis veel valik F. R. Kreutzwaldi muinasjutte ja muistendeid (Kuningas 1983: 1205).

Pukits rõhutabki oma artiklis, et eesti ja läti ärkamisaja tegelased olid omavahel kontaktis, sellest annavad tunnistust Riias Läti Riiklikus Arhiivis säilinud Jakobsoni ja Köleri kirjad Valdemārsile, mida Pukitsal oli võimalus lugeda (Pukits 1928: 860). Oskar Kuninga andmeil on säilinud 104 Valdemārsi kirja Kölerile ja 13 kirja Jakobsonile (Kuningas 1983: 1205).

Pukitsa ülevaadet täiendab oluliselt seesama viimatimainitud Oskar Kuninga artikkel, mis ilmus aastakümneid hiljem ja milles leidub oluliselt rohkem infot Pukitsa kirjeldatud rahvusliku ärkamisaja kontaktide kohta. Kahest artiklist ilmneb, et lisaks kontaktile Jakobsoni ja Köleriga oli Valdemārs õppinud Tartu ülikoolis rahvatulundust ning asutas Tartus ka 1856. aastal läti üliõpilaste ringi koos Juris Alunānsi, J. Jurjānsi ja Krišjānis Baronsiga. Lisaks Tartu ülikoolis õppivatele noormeestele liitusid ringiga ka õpetajaks õppivad noored Tartu seminarist. Tartus ilmus J. Alunānsi luulekogu „Laulukesed” (1856), mida peetakse läti kunstluule nurgakiviks (Kuningas 1983: 1204). Olgu ka mainitud, et see luulekogu vaimustas omal ajal Kreutzwaldi just oma riimimistehnika täiuslikkuse poolest (Kuningas 1983: 1204). J. Alunānsi toimetatuna ilmus ka populaarteaduslik kogumik „Kodu, loodus ja maailm” I–III (1859–1860). Samuti ilmus Tartus lätikeelne tõlge Kreutzwaldi teosest „Maailm ja mõnda, mis seal sees leida on” I–V, tõlkijaks lätla-

sest üliõpilane A. Šulmanis. Peale selle esitasid läti tudengid ka oma kodumaal elavate kaasmaalastest kirjameeste töid Eestis trükiloa saamiseks (Kuningas 1983: 1205).

Eestlastele on kasu olnud ka Valdemārsi poolt Heinastes (Ainažis) asutatud merekoolist. Pukits toob välja veelgi aspekte, mida see mees kahe maa hüvanguks on teinud: „Pärast „Pet. Avizes” kinnipanemist asus ta Moskva, kus vene ja saksa lehtedes avaldas valusaid arvustusi Balti mõisnikkude tegevusest. Tema sulest on ilmunud rida raamatuid läti ja eesti talurahva oludest, nagu 2 köidet „Vaterländisches und Gemeinnütziges”, „Baltische, namentlich livländische Bauernzustände”, Jakobson'i tõlkes eesti keeleski tutvavad „Meie kaubalaeva vägi Läänemerel” jne” (Pukits 1928: 860; Kuningas 1983: 1205). Jakobsoni surm leidis kajastamist ka Läti ajakirjanduses: Mārtiņš Lapa avaldas Jakobsoni tegevusest ulatusliku ülevaate ning lisaks veel mitmeid kirjutisi tema elust (Kuningas 1983: 1205).

Märkida tasuks ka Kristjans Valdemārsi ja Johann Köleri ühist saatust, kui nad üritasid talupoegi aidata, ostes mõisnike käest maad kokku ja jagades seda talupoegadele. Õnnetuseks ei suutnud talupojad oma sissemakseid õigel ajal tasuda ning nii kaotas Valdemārs selle Novgorodi afääri tõttu kogu oma vara. Kölerit tabas sama saatus Krimmis (Pukits 1928: 860).

Pukitsa ülevaates on tagasivaated ja hinnangud sajandivahetuse läti kirjandusele antud juba distantsilt: „Kõige rikkalikuma kirjandusliku päranduse on saanud iseseisev Latvija sellelt kirjanikkude põlvelt, kes tõusis nähtavale paigale 90-dail aastail ja sajandite vahetusel. Selle põlve kirjanikud on loonud jäädava väärtusega teoseid ja paljud neist töötavad veel praegu vabal kodumaal edasi, seistes esimestes ridades” (Pukits 1928: 861–862). Tutvustusest jookseb ilmselt läbi suurem osa läti kirjanike nimesid, kes tegutsesid sajandivahetusel ja esimesel kahel kümnendil. Ehkki ülevaade ei analüüsi läti autorite teoseid sügavuti, vaid piirdub enamasti mõnerealise tutvustusega, toob see vähemalt nende nimed eesti lugejate silme ette ning annab pildi, kuhu läti kirjandus neil aastail suundus. Ühtlasi on see märguanne, et midagi on vaja muuta, et kahe rahva kontakte tihendada, ning järgnevail aastail võibki Eesti ajakirjandusest lugeda päris mitut läti kirjanduse tutvustust. Tõsi küll, enamik neist on lätlaste endi tehtud.

Lätlased Eesti perioodikas

Mart Pukitsa artikkel on omamoodi täienduseks 1923. aastal Valdemārs Dambergsi sulest ilmunud artiklile „Läti kirjanduse olevik”. Dambergsi tekst polnud tavapärane kirjanduselu tutvustus, vaid pigem võrdlev analüüs, milles autor püüab analüüsida läti kirjanduse arenguetappe Lääne-Euroopa kirjanduse taustal. Dambergsi järgi jaguneb iga kirjanduse arenemislugu kolmeks suureks osaks: idülliliseks, klassiliseks ja aleksandriiniliseks (Damberg 1923: 371). XX sajandi kolmanda kümnendi alguseks oli läti kirjandus jõudnud klassitsismi ajajärku, sellesse „otsustavasse ajajärku, mil rahva kultuuri omapärane nägu omandab kindla ilme, mil ta loov vaim sünnitab kõige suuremaid kunstilisi väärtusi” (Damberg 1923: 374). Kui esimeses, idüllilises ajajärgus toimub „arenemine naiivsest rahva psükoloogiast vähehaaval üldinimliste ja kosmiliste sügavuste aimamiseni [---] ... sel arenemisastmel

elab rahva loov hing ja seda väljendavad luuletajad ning kunstnikud alles nagu vaiksuses, lihtsas, suurtest üldinimelistest tormidest puutumatus idüllis, kuna ka nende väljendusvahendid ja keel alles ligidased on rahvakeele lihtsusele” (Dambergs 1923: 370), siis järgmises, klassitsismi ajajärgus oli läti kirjandus saavutanud vajaliku sisulise ja vormilise küpsuse. Selle arengujärgu läti kirjanduse kaks suurvaimu on Valdemārs Dambergsi järgi Rainis ja Viktors Eglītis.

Valdemārs Dambergsi kirjutisele lisandub hiljem teise läti kirjaniku Pēters Ķikutsi artikkel „Uuem läti kirjandus” (1929). See on kirjandusülevaade, mis sisaldab väga emotsionaalset pöördumist: „Olgugi, et Riias Tallinnasse on vaid mõne tunni tee, siiski tundub ta meile kaugemana kui Berliin, Pariis või Moskva. Nii ei tohiks see olla! Vaimliselt noore Läti umbusaldus noorele Eestile ja vastupidi on sama kui mitte usaldada ennast. Kas suured kultuurriigid usaldavad neid, kes ise endid ei usalda? Ei! Kõige pealt oleme ustavad oma lähema naabri vastu. Eestil ja Lätil seejuures on ühine – noor, tõusev kultuur. [...] Noor, kaasaegne läti kirjandus palub noore Eesti tähelepanu. Valjul hääl!” (Ķikuts 1929: 1150).

Pēters Ķikutsist saigi omaaegne eesti ja läti noorte koostööle õhutaja, nagu meenutab Oskar Urgart (1932: 119). Kirjanduslik rühmitus Trauksme, mis koondas endasse läti nooremaid luuletajaid ja kuhu kuulus ka Pēters Ķikuts, organiseeris aga „eesti kirjanduse tutvustamist Lätis suuremas ulatuses, kui seda oli tehtud kunagi varem. Kavatsusis oli mitte ükski K. J. Petersonist noorpoetideni ulatuva eesti luule antoloogia väljaandmine, vaid isegi eesti noorte kutsumine ühise kirjandusliku frondi loomiseks. Mis sellest, et kavatsusi ei saadud teostada täiel määral, tõlkeid ka kõige moodsamast eesti kirjandusest võis ilmuda siin-sääl ometi, A. Kempel valmis kogukas käsikiri eesti luulest, mis ootab trükivõimalusi, ja eesti kirjandust õpiti tundma võrreldamatult paremini kui meie pool läti kirjandust” (Urgart 1932: 119). Samas ei tähenda see seda, et eesti kirjanikel ei olnud üldse rahvusvahelist koostööd. Vastupidi, oli küll, kuid esmajärjekorras pöörati selles asjas pilgud Soome poole (Urgart 1932: 119).

Trauksme rühmituse üleskutse koostööle leidis siiski väljundi. Võib-olla pooljuhusliku, kuid siiski tulemusliku: Oskar Urgart ja kolm eesti kirjaniku, Erni Hiir, Johannes Schütz ja Peet Vallak, külastasid 1931. aastal Riias. Kuigi Urgart nendib kahetsusega, et neid polnud vastu võtnud Pēters Ķikuts, sest viimasel olid seoses keerulise poliitilise situatsiooniga Lätis probleemid võimudega, toimus Eesti esindajail mitmeid vestlusi Läti kolleegidega. Eriliselt üllatunud oldi selle üle, kuidas Lätis avaldati luulet, et seda tegid meelsasti nii kirjastused kui ka ajalehted. Samuti hakkas asjaosalistele silma läti noorkirjanike suurem ühiskondlik teadvus: osalt oli see ilmselt tingitud Trauksme sidemetest sotsiaaldemokraatliku erakonnaga. Samas hindasid nad eesti noorte kirjanike tõekspidamisi kirjanduslikus valdkonnas kindlaks ja rohkem väljakujunenuks: „Näis nii, nagu pakuks läti modernism esialgu veel nii mõneski küsimuses lahtisi otsi, nagu sisaldaks see kõrvuti veel üsna rohkesti selliseid nähiseid, mis meie noortele tunduvad vastuoklikena. [...] Ollakse linnalisemad eestlastest nii oma rahutuma hingelaadi ja käsitlusviisi kui ka ainetiku poolest, ja ollakse ka internatsionaalsemad. Kuid läti kirjanduslik internatsionalism näikse suunat olevat vähemalt praeguse ni eeskätt Vene sihis, vene keeltki osatakse üldiselt rohkem kui meil ja Jes-

senin ning Majakovski olid nimed, mida kuulsime üsna tihti” (Urgart 1932: 121).

Riialaste huvi eesti kirjanduse vastu osutus siiski suuremaks, kui asjaosalised kartsid. Igal juhul kirjutab Urgart, et publikut oli Riias nende luuleõhtul Karutapja tänava trükitoõliste ametiühingu maja saalis rohkem kui Tartus või Tallinnas. Õhtu ise kujunes aga sündmuseks omaette, ületades pelgalt kirjandusliku sündmuse piire: sellest sai eesti ja läti noorte esimene ühisesinemine, millelt ei puudunud ka Eesti saatkonna atašee ning vanema põlve kirjanike esindajad (Urgart 1932: 121).

Paraku toimus eelkirjeldatud sündmus Riias. Eestis üritasid naaberrahva kultuuri artiklite kaudu tutvustada ja lähemale tuua mõned läti kirjanduse huvilised ja sõbrad. Ajaliselt on Kikutsi artikkel hilisem kui Mart Pukitsa oma ning kuna autoril on isiklik vahetu kogemus läti kirjanduse ja kultuuriga, siis lisandub senistest tutvustavatest ülevaadetest juba tuttavatele nimedele ka uut informatsiooni. Sajandi algul toimunud käärimistele on järgnenud uued elavad protsessid: „Käesoleval ajal on läti uus kirjandus jälle tugevasti käärimas. On tekkinud sõjakas, võitlust ihaldav rühm, mis koondunud ajakirja „Trauksme” ümber. Nimetatud rühmaga sarnane, kuid mõõdukam on rühm, milline koondunud uue ajakirja „Zāla Vārna” ümber. „Trauksmet” toimetavad luuletajad J ā n i s G r o t s, J ā n i s P l a u d i s ja käesolevate ridade autor – Pēters Kikuts. Trauksmelased ilmusid oma manifestiga. Nemad tahavad kirjandust muuta ajakohaseks, aktiivselt arenevaks ja konstruktiivselt sünnitavaks. Nemad viskasid loosungi: „Kunst – internatsionaalne!” Nemad püüavad sidemeid luua teiste rahvaste noorte luuletajatega. Kõige pealt eesti ja leedu omadega. Sarnasel teel suundub läti uus kirjandus kaugemale viivatele rööbastele” (Kikuts 1929: 1151). Selles artiklis mainitakse mitmeid läti noori autoreid, sh eestlastelegi hästi tuttavaks saanud Aleksandrs Čaksi. Kõige tähelepanuväärsem on aga artikli lõpp, mis kutsub eesti noort kirjandust läti noore kirjandusega ühistele võitlustele ning eestlasi vastama vähemalt samasuguse tutvustava artikliga: „Sõna on Eesti nüüdisaja kirjanikel!”, lõpetab Kikuts oma pöördumise (Kikuts 1929: 1152).

Mõni aasta hiljem ilmus teinegi pikem artikkel läti kirjanduse arengutest läti autori sulest. 1932. aastal avaldas Jānis Plaudis Loomingus artikli „Pilk Läti uusimasse ilukirjandusse”, mis keskendub peamiselt 1920. aastatel toimunule. Autor kirjeldab aastaid pärast riikliku iseseisvuse kehtestamist järgmiselt: „Algus ühetooniline riigikindlustamine, ühiskondliku kihistumise, igapäevase töö protsess. Idealistlik, romantiline pateetika jäi kiratsema. Kirjandus pidi peegeldama igapäevast elu uues demokraatlikus vabariigis. Ta ei võinud jääda pimedaks selle korruptsiooni, paanama- ja affäärivaimu vastu, mis majanduslikus elus päevpäevalt ikka suuremat osa hakkas mängima. Aga sõjaeelsete ja esimeste sõjajärgmiste aastate luuletajad-idealistid pidasid hinge, vaikisid. Nii möödub kiratsemises, ilma tähelepanuväärivate sündmusteta ilukirjanduses, peaaegu aastakümme. Sel tühjuse perioodil on kõige levinum sentimentaalne, nauding ja joobumuse koormatud pessimistlik lüürika” (Plaudis 1932: 242).

Eelnev tsitaat kõlab üsna kriitiliselt, kuid on mõistetav, kui arvestada, et artikli autoril on omal eelistus ning seltskonnakuuluvus, mida ta Loomingu veergudel ei pea paljaks ka eestlastest lugejaile kuulutada: „Siis nõuavad sõna luuletajad, kes on sündinud 20. sajandil. Nende teosed ilmuvad avalikkuse

ette alles riigi iseseisvuse esimese aastakümne lõpul, s.o pärast 1925. aastat. Janis Grots, Aleksandrs Čaks, Pēteris Čikuts, Arvids Grigulis ja nende ridade autor on täielikult 20. sajandi ja demokraatliku vabariigi lapsed. [...] Juba oma esimeste luuletistega ajakirjanduses ja eneste väljaantud kuukirjakeses *Noorte Kannel* esinevad need lüürikud uue kaasaegse ainekuga. Nad kujutavad tänapäeva konkreetseid olukordi, aktuaalseid sündmusi. Nende suhtumine ainesse, käsitus ja tunnetus pole enam talupojaliku idüllilise ja pikatoimelikkuse kammitsas. Nemad on läbi ja läbi linlikud ja ägedad. Nende luule tegeleb uue, demokraatliku vabariigi konkreetse olustiku arvustamisega” (Plaudis 1932: 243). Jutt on samast rühmitusest, millest kirjutas 1929. aastal rühmituse liige Pēteris Čikuts. Rühmituse suurest osast tollaegses läti kirjanduses annab tunnistust Jānis Plaudise järeldus: „Kui nüüd küsime, milline on uusim läti kirjandus, siis võib vastus olla ainult üks. Juhtivat osa mängib lüürika. Selle viljeldajad, uute saavutiste kandjad on trauksmelased” (Plaudis 1932: 243).

Kui võrrelda Lätis toimunud sündmustega eesti kirjanduses, siis võib siin näha üsna sarnaseid tendentse. Ka Eestis tõi 1920. aastate lõpp kaasa eluvust ja muutusi. Trauksme rühmituse paralleel võiks Eestis olla rühmitus Kirjanduslik Orbiit (1929–1931), kes propageeris elulähedusideed. Rühmitus andis välja omanimelist ajalehte ning koondas enda ümber hulga nooremaid kirjanikke, näiteks Erni Hiir, August Jakobson, Mihkel Jūrna, Albert Kivikas, Juhan Sütiste, Peet Vallak jt, samuti kriitikuid ja kirjandusteadlasi, nagu August Annist, Aleksander Aspel, Mart Lepik, Oskar Loorits, Ants Oras, Oskar Urgart jt. Nii nagu läti rühmitus, oli ka Kirjanduslik Orbiit omamoodi põlvkondlik väljaastumine, kus taheti end varasemale põlvkonnale vastandada, peamised rünnakuobjektid olid nooreestilik individualism, estetism ja läänelikkus ning mainitud nähtustega seotud isikud: Gustav Suits, Friedebert Tuglas, Johannes Semper jt. Üldjoontes iseloomustab väljaande kirjutisi opositsioonilisus, ründav iseloom ja deklaratiivsus, vähem on sealt leida sügavat analüüsi (vt Annus jt 2001: 212). Erinevuseks läti rühmitusega võiks aga pidada seda, et Kirjanduslikus Orbiidis ei domineerinud luule proosa ega draama üle, vaid kõik žanrid olid esindatud üsna võrdsel tasemel.

Jānis Plaudise artiklis mainitakse peale luuletajate ka trauksmelastele lähedasi proosakirjanikke ning kirjeldatakse olukorda draamakirjanduses, mille areng pole siiski olnud nii tormiline kui luules ja proosas: „Dramaatilisel alal on otsingute idud alles vaevalt märgatavad. Mis praegu teatrite repertuaari võetud, seisab täielikult Molnári ja prantsuse salongikomöödia võimuses. [...] Teatrite eeskavas ja turul lähevad kõige paremini keskkihtide intiimseid hetki kujutavad tavapärased „mängud”. Neid produtseerivad Julijs Petersons, Janis Akuraters ja paar kõrgemate ametnikkude prouat – ajaviiteks. Viimaste hulka kuuluvad Irma Brač, Marija Dišlere, Ksenija Rudzite jt. Elina Zalite, kes võrdlemisi hästi oskab kasutada lavalisi elemente, on oma naiivromantilise näidendi *Armu väikesed vääratused* kirjutanud eesti andeka kirjaniku Hugo Raudsepa näidendi *Mikumärdi* laupäevaõhtuse pildi mõju all. Kõige vanem dramaatiliste kirjanikkude põlv, nagu Anna Brigadere, Augusts Saulietis ja teised püsivad klassilisel „kõrgusel”, nende näidendid saavad ainult mõninga etenduse osaliseks” (Plaudis 1932: 245–246). Kui Dambergi ülevaade 1920. aastate algul fikseeris läti kirjanduse jõudmise küpsuse astmeni, siis edasised lätlaste

endi kirjutatud ülevaated panevad lootused-ootused uutele, suurematele muutustele ning elulähedasemale, ühtlasi ühiskonnakriitilisemale elukujutusele. Jānis Plaudis iseloomustab seda perioodi „väsimatute, paljutootavate otsingute ajajärguna. Lüürikas on juba rajatud kindel tee uutele saavutistele. Samale teele hakkab suunduma ka eepika ja draamatika” (Plaudis 1932: 246).

Tõlked

Vaatamata artiklites väljendatud kriitikale suudeti siiski midagi ka tõlgete kaudu ära teha, et kahe rahva kultuuri ja kirjandust lähendada ning tutvustada, nii et päris paika näiteks Oskar Urgarti kriitika siiski ei pea. 1931. aastal ilmus Karl Abeni tõlkes „Valik uuemat läti kirjandust”, mis sisaldas Jānis Jaunsudrabiņši, Jānis Akurateri ja Pāvils Rozītise loomingut. Samuti hakkas tänu Karl Abenile eesti lugeja lauale jõudma Jānis Rainise teoseid: 1928 ilmus tragöödia „Joosep ja tema vennad” ning ajakirjades Looming, Vikerkaar ja Romaan ilmusid mõned Rainise luuletused. Mitte väga palju hiljem originaalist (1934) ilmus Abeni tõlkes ka Vilis Lācise „Kaluri poeg”, kõigepealt 1938–1939 ajakirja Taluperenaine lisana ja 1940 raamatuna.

Mart Pukits tegi algust Kārlis Skalbe teoste tõlkimisega. 1931. aastal ilmus Skalbe „Valik muinasjutte”, lisaks sellele veel mõned jutud kogumikes ja perioodikas. 1937. aastal avaldati sama tõlkija tööna Edvarts Virza „Taevaredel” („Straumēni”), millest 1988. aastal tehti ka kordustrukk koos Valli Helde järelsõnaga.

Edvarts Virza „Taevaredel” Eestis

Virza proosapoeem „Taevaredel” on midagi uut ja originaalset eesti lugejate jaoks. Talupojaelu pole midagi võrast eesti lugejaile, vastupidi, maaelu kujutamise on eesti kirjandusele vägagi omane, kuid Virza proosapoeem on täiesti erinev meie külaelu kujutavast luulest. Virza poetiseerib läti külaelu, kasutades seejuures originaalset žanri. Teos demonstreerib eksalteeritud stiili ning annab külaelust idüllilise pildi. Peamised teemad on töö, usinus ja õnnetunne.

Eesti kirjandus sisaldab mitmeid teoseid, mis käsitlevad samu teemasid, kuid need pole pea kunagi idüllilised või idealiseerivad. A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus” on kirjutatud peaaegu samal ajal (1926–1933) kui Virza poeemgi (1929–1933), kuid Tammsaare romaan on realistlik, tõsine ning selles kujutatud külaelu kurnav ning täis muresid.

Kahe suure kirjaniku elusaatus oli sarnane: Virza oli vaid kuus aastat A. H. Tammsaarest noorem, kuid mõlemad surid mõni kuu enne 1940. aasta juunipööret (Krants 2005).

Virza teose ilmumisel vallandus Eesti perioodikas poleemika selle üle, kas teos pole mitte 1934. aasta autoritaarse režiimi mõju ja ideoloogia kandja. Alguse sai see poleemika tugevalt vasakpoolse Lucija Upīte väga kriitilisest artiklist „Lāti kirjandus aja veskis”, kus ta kirjutab, et „pärast 1934. a. mai sündmusi on riik end seganud kirjandusliku loometöö mõjustamisse ja muis-

se kirjandusküsimuste lahendamistesse. [---] Ajalehe-retsensioonide ja auhindamiste kaudu tõsteti esile autoritaarset suunda populariseerivad kirjanikud. Põllumeeste kirjastusühing pani käima uue erisihilise kirjandusliku ajakirja. Soovitamist leidnud kirjanike teoseid levitati riiklike summadega trükikide viisi, juhtides neid raamatuid eriti kooli- ja rahvaraamatukogudesse. Ka soodustati nende tõlkimist välismaal, nagu Virza *Straumēni*” (Upite 1939a: 536). Upite toob teosest ka paar lauset, mis peaksid tõestama, et „*Straumēni*” („*Taevaredeli*”) näol on tegemist teosega, mis õigustab autoritaarset režiimi.

Upite kriitikale vastab „*Taevaredeli*” tõlkija Mart Pukits, et Virza poem on eesti keelde tõlgitud selle kunstilise väärtuse pärast, mitte sellepärast, et Läti valitsus on tahtnud propageerida oma režiimi. „*Taevaredeli*” eestikeelne tõlge on tehtud tõlkija ja kirjastuse isiklikul algatusel ilma kõrvaliste mõjude ning soodustusteta. Pukits lükkab ka ümber Upite väite, et Virza on oma teose kirjutanud 1934. aasta sündmustest mõjutatuna: „See teos on lõplikul kujul raamatuna ilmunud 1933. aastal, kui Lätis veel polnudki autoritaarset riigikorda, milline teostus alles aasta hiljem. Virza *Straumēni* on täiesti tendentsivaba luuleteos, milles autor poetilises vormis kirjeldab oma Sengales asuva sünnipaiga ja kodukoha viljakat ümbrust ning seal paikneva talupoegliku hõimkonna ürgset elu ja tegevust möödunud sajandi viimaselt kümnendilt” (Pukits 1939: 787). Pukits tõestab Virza varasema loomingu ja tegevuse kirjeldamise kaudu, et „*Virza Straumēnil* pole midagi tegemist ei Läti uue ega ka endise poliitilise kursi propagandaga. See on kunstiline vääristeos omaette, milleks teda peavad ka välismaised arvustajad, kes on teosele jaganud ohtrasti ülistusi” (Pukits 1939: 788). Pukitsa artiklist kumab läbi usk, et Lätis pole siiski kirjanduse ja kunstiloomega asjad nii hullud, nagu kirjutab Lucija Upite.

Ka luuletaja Heiti Talvik lükkab oma arvustuses Upite esitatud kahtlused ümber ning üritab eesti lugejale selgitada, miks selline valeinformatsioon on levinud: „Küll aga näib *Straumēni* tänu oma kunstilisele sisendujõule ning patriarhaalset külaühiskonda idealiseerivale laadile, olevat kujunenud soodsaks propagandavahendiks konservatiivse talupoegluse poolehoiul rajaneva režiimi kätes. Viimane asjaolu on *Straumēni* kui autonoomse kunstiteose prestiiži teenimatult kahjustanud. Igatahes tuleb mainitud poemi rakendamiskatseid poliitiliste päevahuvide teenistusse tõsiselt hukka mõista, seda enam, et autor ise on selles piinlikult hoidunud ükskõik missugust ühiskondlikku kihti või maailmavaatelist doktriini halvustamast” (Talvik 1939: 891).

Talvik juhib tähelepanu just neile nüanssidele, mis teevad Virza teosest igavikulise, peaaegu sakraalse teose: „*Straumēni* – see on Ed. Virza lapsepõlve kodu, nähtuna mälestuste nõiapeeglis. Luuletaja manab kaasaja keeris- tuultes vintsutatud sugupõlve ette tükikese ürgset ja rikkumata külaelu, mille avaldustes võib veel eksimatult aimata rahva bioloogiliste ning omakultuuriliste jõuallikate tuikamist. [---] Iga eluavaldus, iga ese viitab seal katkematule seosele igavikuga” (Talvik 1939: 891–892).

Poleemika sellega aga ei lõpe, sest Lucija Upite vastab Loomingu veergudel Mart Pukitsa selgitustele, jäädes endale igati kindlaks ja süüdistades Virzat demokraatiavaenulikkuses juba tema varasemas luulekogus „*Luuletusi ja poeme*”, mis ilmus ammu enne „*Taevaredelit*”. Upite arvates tulenevat „*Taevaredeli*” menu 1934. aasta sündmustest ning see kahjustavat teost kõige enam. Oma vastuartikli lõpetab ta ridadega: „Ei või ju salata poemi osalist

õnnestumist, ometi Virza fragmentaarne luuletajaand ei ole loonud selles veel kõiki osi tervikuks. Minu esiletõstetud kriitiline suhtumine just *Straumēnisse* oli tingitud kõigepäält selle eesti lugejaile kättesaadavuse tõttu” (Upīte 1939b: 1012).

Vaatamata sellisele kriitikale ei muutunud Virza teos sellest vähemhinnatavaks: „Taevaredel” avaldati Eestis kordustrukina 1992. aastal ning pakub tegelikult inspiratsiooni siiani. Ajakirja Maakodu 2006. aasta aprillikuu number oli pühendatud Lätile. Kõige muu hulgas põikas toimetuse ajakirjanik sisse ka Billite tallu, kus kunagi pani oma kuulsa teose kirja Edvarts Virza. See tõlgendus, mida nüüd lugeda võime, on hoopis erinev sellest, mille üle kunagi vaidlesid Lucija Upīte ja Mart Pukits: „Eestlastel on Paunvere ja Vargamäe. Neid kohti tunneme kõik, kuigi sinna saab vaid lugedes matkata. Lätlastel on oma kirjandusest elavana hinges vana Zemgale talu Straumēni. Seegi unistuslik paik tõestab, et unistused on nende poole püüdmiseks, mitte niivõrd kätte saamiseks. Eriline ja idülliline Straumēni talu sündis luuletaja Edvarts Virza ideaalidest. [---] Poeedi pilguga nähtud maaelu on kaunis ja unenäoline, samas aga täis elujõudu ja tööõõmu. „Taevaredel” on hoogne, isegi lõbus. Meie suured maaromaanid hoiavad sellega võrreldes tõesti raskelt ja härgamisi maad ligi” (Müüripeal 2006: 8).

Edvarts Virza lapselaps Anna Žigure kinnitab samuti, et eesti kirjanduses pole samalaadset teost leida. Kui otsida lähedust, siis võiks seda leiduda ehk luules. Võimaliku põhjusena toob ta esile, et juba eesti ja läti rahvaluule on erinev: dainad on märksa poeetilisemad kui eesti regilaul (Müüripeal 2006: 8). Küll aga märkab Žigure, et soome kirjanduses on mõneti sarnane oma rütmilt ja stiililt Volter Kilpi (1874–1938) „Alastalon salissa”. Virza raamatu mõistmiseks soovib Žigure sobitada „muinasläti ideaalid, unistused ja igavesed moraaliväärtused selle taustaga” (Müüripeal 2006: 8). Žigure meenutab, et pärast sõda, kui Edvarts Virza ja tema abikaasa Elza Stērste loomine oli Lätis keelatud, sai ta oma vanaisa teose kõigepealt just eesti keeles, eestikeelse pealkirjaga „Taevaredel” (Müüripeal 2006: 9).

Tõlked ja muutused

Üldine pilt esimese iseseisvusaja tõlkevalikust jätab mulje, et domineeris lühiproosa, mida avaldati kogumikes ja perioodikas nii terviktekstide kui ka katkenditena. Need, keda Noor-Eesti väljaannetes vaid mainiti, leidsid nüüd rohkem tähelepanu tõlgitud teoste näol. Nii ilmus päris mitu jutustust kogumikes ja perioodikas Jānis Akuratersilt ning Jānis Jaunsudrabiņšilt. Võiks öelda, et neil aastail toimus läti modernismi tutvustamine Eestis.

Üks omapärasemaid autoreid, kelle teoseid kahekümnendail aastail üsna palju tõlgiti, oli Jānis Poruks. 1929. aastal ilmunud „Pärlipüüdja” sisaldas põhjalikku eessõna tõlkija Karl Abenilt. Aben mainib selles ka Viktors Eglitise monograafiat Poruksist, kus võrreldakse Poruksit Rainisega. Mitu Poruksi jutustust ilmus tol ajal perioodikas. Aastaid hiljem, 1989 ilmus Ita Saksa tõlkes ja järelsõnaga varustatud „Palukavartest pärg”.

Millegipärast tõlgiti neil aastail väga vähe romaane. See tendents jätkus ka hilisemal, Nõukogude perioodil ning nii mõnigi kriitik on leidnud, et lätlaste lühiproosa on tähelepanuväärselt hea ja mitmekesine – võib-olla oli see ka tõlkijaile valikukriteeriumiks. Igal juhul läti romaane, mis 1920.–1930.

aastatel eesti keeles avaldati, võib ühe käe sõrmedel üles lugeda. Peale juba mainitud Lācise romaani „Kaluri poeg” ilmus veel Andrievs Niedra „Nālg ja armastus” (1928).

Ka luuletusi tõlgiti fragmentaarselt, suuremalt jaolt ilmusid need ajakirjades ühe- või paarikaupa. Luulekogusid ega antoloogiaid sel ajal välja ei antud, isegi mitte nii kuulsate luuletajate omi, nagu Rainis ja Aspazija. Võib-olla on siingi tegemist tõlkijate žanrielistusega.

Hoopis parem oli olukord draamatõlgetega. Näidendeid tõlgiti ja ka lavastati päris palju. Jätkus Rūdolf Blaumanise näidendite tõlkimine, kuid ilmselt, tahtes rahva soovile vastu tulla, tõlgiti peamiselt komöödiaid ning harvad polnud ka juhused, kus tõlke asemel tehti lihtsustatud adaptatsioon. Komöödiaid eelistati ka teiste autorite puhul. Näiteks esindab Jānis Akurtersit komöödia „Lōbus peremees” (1932), Anna Brigaderet lõbumāng viies vaatuses pealkirjaga „Suur saak” (1934), Elina Zālitet komöödiad „Armū väikesed vāärtused” (1931) ja „Unelm armastusest” (1932). Vāhem tuntud autoritest ilmus eesti keeles veel Roberts Lukssi komöödia „Opetatud sulane” (1933) jt.

Tōsisemad žanrid, draama ja tragōōdia, olid vāhem esindatud, kuid see-eest oli tegemist huvitavate valikutega. Näiteks ilmus 1935. aastal Aspazija sūmbolistlik draama „Hōbelinik” ja 1923. aastal Andrejs Upītsi draama „Hāāl ja vastukaja”. Kahekūmnendatesse jääb ka esimene eestikeelne tõlge Rainise näidenditest („Joosep ja tema vennad”, 1928). 1930. aastate tōsisema teatri mārķ võiks olla Kārlis Zariņši draama „Maa jõud” (1935).

1929. aastal ilmus Bernhard Lindelt ajakirjas Looming pikem ülevaateartikkel Lāti teatrielust, kus ta võrdleb eesti ja lāti draamakirjanduse ning teatri arengut. Tegemist on nii ajaloolise ülevaate kui ka kaasaja arenguid analūūsiva kirjutisega, kusjuures suurelt osalt tugineb Linde omaenese teatrikūlastustele. Ta võrdleb erinevaid etendusi ja erinevaid teatreid, nii lātlaste kui ka teiste rahvuste omi, mis tol ajal Riias tegutsesid ning olid osa Lāti kultuurist. Linde tōstab eriti esile vene draamateatrit, hinnates seda rohkem kui saksa draamateatrit. Mōlemad teatrid kāisid kūlalisetendustel ka Tallinas ja olid eesti publikule tuttavad. Huvitava erinevusena mārķib Linde oma ülevaates vene teatri mōju lāti dramaturgiale: „Ei tohi ju ka unustada, et lātlaste uuema aja teatri arengusse lōikab vene teatrikunst õige tunduvalt mōjutades. Kui meie oma on olnud rohkem lāänest tulevate mōjude alune, siis pole mārķgata vene lavakunsti kajastusi mitte ūksi Lāti Kunstiteatris, vaid kaugelt ulatuslikumaltki. Kui arvesse võtta, et kāesoleval sajandil on vene lavakunst sammuud kōikide rahvaste omast esirinnas, ei saa salata selle viljakat mōju ka meie lõunanaabrite juures ega pole asja eitada selle importi” (Linde 1929: 1149).

Peale selle mainib Linde veel kuulsat lāti operit, kuid tunnistab samas, et pole kompetentne seda hindama. Kūll aga avastab ta oma ringkāigul ūhe ūsna omapārased erinevused eestlaste ja lātlaste loomuses ning kultuuritarbimises: „Riia suurlinn – meie Tallinnaga muidugi vōrrelduna – on suutnud āra elada seni ja suudab ka vist tulevikus – operetita, ja seal ei mōtlegi nāhtavasti ei valitsuse ega teatriringkonnad lāti riikliku opereti soetamisest. See kūsimus ei kerkigi seal pāevakorraks, kuna meil jālle arvatakse, et operetita hukkuks eesti rahvas, langedes paratamatult ja pāastmatult pōhjamaise pessimismi ohvriks” (Linde 1929: 1149).

Ajakirjas Looming jätkub ka 1930. aastate teisel poolel läti kirjandust tutvustavate artiklite ilmumine. Enamasti teevad seda jätkuvalt läti enda uuri-
jad, kriitikud ja kirjanikud. Huvitav on seejuures märkida, et kui 1934. aastal toimus Lätis riigipööre, leidsid sellega kaasnenud muutused kohe kajastamist ka Eesti kirjandusajakirjas: „Läti olevikus ei ole läti kirjanikule enam antud võimalusi oma töökspidamiste järgi koondumiseks, rühmitumiseks ja vabaks avaldumiseks. Avaldub valitsuse tahe ning see tunnustab ainult käre-
meelselt natsionalistlikku mõtlemist. Kirjanduselt nõutakse, et see oleks valitsuse ja natsionalismi toeks. Püütakse anda teaduslikku põhjendust natsionalistliku kirjanduse vajadusele ja tähtsusele” (Upīte 1935: 566). Lucija Upīte juhib tähelepanu, et 1934. aastal muutus läti proosas enim käsitletavaks teemaks ajalooline ainek, luules aga vanade legendide ainetel kirjutatud poemid ja ballaadid. Tegelikult ilmub ka neil aastail Lätis päris palju häid teoseid, mida ta kõigele vaatamata oma pessimistlikus toonis ülevaates mainib. Siiski nendib ta, et „kõige hää tahte ja suurte lootuste kiuste on viimane aasta märgitsemas läti kirjanduse osalist tagasiminekut. Uue, nn. „lätipärase” kirjanduse loomingu lätted näivad olevat kahjuks niivõrra tühjad, et neist ei jätku kirjanduse kunstiväärtuse kõrgelhoidmiseks. Kriitika on Lätis surutud kaugele tagaplaanile. Kriitikat on asendanud valitsuse poolt juhitud propaganda teatavaile raamatutele” (Upīte 1935: 568).

Sarnased muutused toimusid ka Eestis. Samas on nüüd leitud, et autoritaarne režiim küll mõjutas kirjanduse suundumusi, kuid ei peatanud selle arengut tervikuna. Võimud ei survestanud kirjandust ega kunsti otseselt, vaid tegid seda rohkem ajakirjandusega, sh kultuuriajakirjandusega. 1935. aasta lõpus võeti Kultuurkapitali nõukogus vastu otsus Loomingu ümberkorraldamise kohta. Selles pidi nüüdsest rohkem avaldatama kultuuripropagandistlikke ja publitsistlikke artikleid ning hoiduma riigivastastest tekstidest. Sellele vaatamata säilitas Looming oma mitmekülgse ja vähemalt näiliselt ka erapooletuse (Annus 2001: 219). Nii said ka läti kriitikud seal avaldada üsna kriitilisi artikleid.

Oluline sündmus 1937. aastast on aga kindlasti tõlkija Mart Pukitsa raamatu „Läti kultuurilugu” ilmumine, milles autor käsitleb läti-eesti kultuuri-
suhteid. See on väärt materjal tänaseni, sest põhjalikku ning kompakset eestikeelset uurimust läti kirjanduse ja kunsti arengust pole siiani ilmunud. Lucija Upīte avaldas teose ilmumisel Loomingus ka arvustuse, kus ta kirjutab: „Sellelegi raamatule on antud ülesanne – tutvustada üht rahvast teisele ja olla vastastikuse võrastumise vähendajaks. Teoses on palju kronoloogilisi andmeid ja fakte hoolikalt järjestatud. On võimalik jälg jälje järele võrrelda lätlaste käidud rada eestlaste omaga. [...] Teose tugevamaks küljeks on hää informatsioon eesti-läti kultuurtegelaste koostööst. [...] Mõistmatumaks jääb, miks hilisem aeg kõigi sõpruskoosolekute, komisjonide ja muude külaskäikude kiuste pole andnud eesti-läti kultuurkoostööle samaväärset lisa” (Upīte 1937: 701). Samas leiab Upīte raamatust ka puudusi. Ta pole nimelt rahul sellega, kuidas Pukits kajastab lätisõbralike saksa pastorite tegevust, mis pole eraldatud sellest tööst, mida hakkasid tegema lätlased ise (Upīte 1937: 701). Etteheiteid on ka selles osas, kuidas materjali on esitatud: „Läti kirjandusest antud ülevaade oleks võinud olla reljeefsem. See võimaldab praegu mitmesuguseid tõlgendusi. Kas ei tundu siit nüüd, et näit. Apsišu Jēkabs jääb kaugele varju Lautenbachs-Jusminši kõrval, kellest esimene ometi jutustusega

Rikkad sugulased on andnud kunstipärases väljenduses ja eetilises sisus esimese sellesarnase teose läti kirjanduses. Teenimatult varju on jäänud sügavalt mõtleja esteetiku, esimese mittedidaktiku Birznieks-Upītise looming.

Vahest autorile üle jõu käivana tundub soov – loendada nii paljusid läti kirjanduslikke katsetajaid ja kaasajooksikuid. Igatahes vähendab nende loetlemine läti kaasaegse kultuuritöö ülevaatlikkust, kuid teiselt poolt teeb see vahest arusaadavaks, miks ei ole selle raamatu lõppu lisatud isikunimede registrit” (Upīte 1937: 702). Kokkuvõttes on aga lätlasest kriitik Mart Pukitsa tööga rahul ning nendib, et see vastab suuremas osas nõudlikele kriteeriumidele.

Tõepoolest, Pukitsa raamat annab päris hea ülevaate mitte ainult läti kirjandusest, vaid ka kultuuriloost, samuti puudutatakse seal ajaloolisi pöördepunkte, mis olid rahva ajaloos olulised ja mis avaldasid mõju kultuuri ning kirjanduse arenemisele. Seejuures juhib autor tähelepanu Eestit ja Lätit ühendavatele teguritele, nii põhjustele kui ka vajadusele, miks on vaja neid kontakte hoida. Oma järelsõnas ütleb Mart Pukits: „Jälgides meie lõunapoolsete naabrite lätlaste ajaloolist saatust ja nende kultuurilist arengukäiku oleme oma minevikuga võrreldes leidnud üllatavalt palju sarnasust, rööbasjoni ja lähemaid kokkupuutepunkte, isegi veel rohkem – tihedat koostööd ühiste eesmärkide taotlemisel, vaenlike välismõjude vastu võitlemisel ühiste aktsioonidega. Küll on olnud ka mõningaid erinevaid nähtusi, väikesi ajalisi vahemaid sündmustiku käigus, kuid üldpilti need palju ei muuda. Sõbralik koostöö mõlema rahva vahel vastastikuse arusaamise alusel on toimunud eriti õnnistusrikkalt ärkamisajal ja hiljem laiemas ulatuses Vabadussõjas, tuues tagasi iseseisvuse ja vabaduse.

Sellest ajast saadik on nii eesti kui läti avaliku elu tegelased järjekindlalt arendanud ja süvendanud koostööd riiklikul, majanduslikul ja kultuurilisel alal, tõmmates kaasa ka Leedu. Kuid seejuures on alati mainitud, et laiema rahvakihtides puudub vajalik üksteise tundmine, et naabritest puuduvad tarvilikud teadmised, ilma millisteta ei ole mõeldav elav huvi tagajärjekaks koostööks ja lähemaks sõpruseks. Head tahet selleks jätkub kõigil kolmel rahval ja teadlik ollakse selleski, et meie rahulik tulevik oleneb suuresti meie üksmeelsest omavahelisest kokkuhoidmisest ja vastastikusest toetamisest.

Naabrite vaimukultuuriga tutvumist takistab erinev keel, kuigi tõlgete ja kirjutiste kaudu on siin juba paljugi tehtud. Aga suurem osa sellestki tööst on laiali pillatud ajakirjanduse paljudes aastakäikudes ja vajaduse korral pole need kõigile kättesaadavad” (Pukits 1937: 141–142).

Mart Pukitsa raamat oli nagu kokkuvõte Eesti ja Läti suhetest enne Teist maailmasõda, pannes ühtlasi punkti ühele ajastule ja olles sillaks kahe iseseisvusaaja vahel üle nõukogude perioodi. Need paarkümmend iseseisvusaastat olid siiski veel üksteise avastamise aeg, otsekuu sissejuhatus järgnevaile aastaile, mil tõlkimine muutus süsteempärasemaks ja mitmekesisemaks, seda vaatamata poliitilisele olukorrale ja okupatsioonile, mis eelistas üht ideoloogiat teisele.

Kirjandus

- Annus, Epp, Epner, Luule, Järv, Ants, Olesk, Sirje, Süvalep, Ele, Velser, Mart 2001. Eesti kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri.
- Dambergs, Valdemars 1923. Läti kirjanduse olevik. – Looming, nr 5, lk 370–374.
- Ķikuts, Pēters 1929. Uuem läti kirjandus. – Looming, nr 9, lk 1150–1152.
- Krants, E. 2005. Ühe diplomaadi elulugu. – Eesti Ekspress 29. VII.
- Kuningas, Oskar 1983. Eesti – Läti kirjandussuhete arengust läbi aegade. – Looming, nr 9, lk 1204–1208.
- Linde, Bernhard 1929. Läti teatri-elu. – Looming, nr 9, lk 1141–1149.
- Müripeal, Meeli 2006. „Taevaredel” sündis Billite talus. – Maakodu, nr 4, lk 8–9.
- Plaudis, Jānis 1932. Pilk Läti uusimasse ilukirjandusse. – Looming, nr 2, lk 241–246.
- Pukits, Mart 1911. Pilk Läti kirjandusesse. – Eesti Kirjandus, nr 1, lk 10–25.
- Pukits, Mart 1928. Läti kirjandus linnulennult. – Looming, nr 9, lk 857–866.
- Pukits, Mart 1937. Läti kultuurilugu. Peajooni läti kirjanduse, kunsti ja muu rahvuskultuuri arengust. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Pukits, Mart 1939. Poleemika. Selgituseks. – Looming, nr 7, lk 786–788.
- Talvik, Heiti 1939. Ed. Virza: Taevaredel. – Looming, nr 8, lk 891–893.
- Upīte, Lucija 1935. Pilk läti kirjanduse radadele. – Looming, nr 5, lk 565–568.
- Upīte, Lucija 1937. M. Pukits: Läti kultuurilugu. – Looming, nr 6, lk 701–702.
- Upīte, Lucija 1939a. Läti kirjandus aja veskis. – Looming, nr 5, lk 536–540.
- Upīte, Lucija 1939b. Märkusi M. Pukitsa selgitusele. – Looming, nr 9, lk 1012.
- Urgart, Oskar 1932. Kirjanduslik külaskäik Lätti. – Looming, nr 1, lk 119–121.

Latvian Literature in Estonia during the 1920s and 1930s

Keywords: Latvian literature, translations, cultural contacts, reception

The story of Latvian literature is a story of reception – the reception of another culture through literature that begins with the reading process and ends with an interpretation of the text in a new context. The greatest number of Estonian translations of Latvian literature were published during the 1920s and 1930s and during the Soviet period. The most important translators during the 1920s and 1930s were Mart Pukits and Karl Aben. Sometimes the translators or other Latvian writers and critics also wrote overviews about Latvian literature in Estonian literary magazines (Looming, Eesti Kirjandus).

Estonian translators began to translate Rainis, the greatest Latvian poet, in the 1920s. The prose poem *Straumēni* (1933) of another great Latvian poet Edvarts Virza was translated into Estonian in 1937. It was something new and original in the Estonian context as Virza's prose poem is absolutely different from Estonian rural literature, offering a new way of seeing patriotism and traditions. Virza's poem created a polemic in the Estonian literary magazine Looming. Interestingly enough, Looming published some very critical articles in the 1930s, which would have been impossible in Latvia at the time.

The most important Latvian modernist writers Jānis Akuraters, Jānis Jaunsudrabiņš and Jānis Poruks' writings were translated in the 1920s to be published in collections and periodicals. Jānis Poruks' short stories were published in the collection *Pārlipūdjā* („Pearl diver”) in 1929.

Mart Pukits published an historical overview of Latvian culture *Lāti kultuurilugu* („Latvian Cultural History”) in 1937, which, for the time being, was the conclusion of the development of Latvian culture and literature for the Estonian reader.

Anneli Mihkelev (b. 1967), PhD, senior researcher, Under and Tuglas Literature Centre of the Estonian Academy of Sciences; associate professor, Tallinn University, milenna@utkk.ee

